

เครือข่ายภาคประชาชนกับการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลท้องถิ่น CIVIL SOCIETY NETWORKS AND THE PROMOTION OF LOCAL GOOD GOVERNANCE

ภณิดา สีทน

Panida Seethon

นักวิจัยอิสระ

Independent Researcher

Corresponding Author E-mail: Somboonkh2500@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ศึกษาบทบาทของเครือข่ายภาคประชาชนในการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลท้องถิ่น แนวทางการดำเนินงาน ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และอุปสรรคในพื้นที่ เพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอแนะในการพัฒนาประชาธิปไตยระดับฐานรากของสังคมไทย จากการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมและเศรษฐกิจที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนเปลี่ยนผ่านจากการสั่งการฝ่ายเดียว สู่การเปิดพื้นที่ให้ทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ และรับผิดชอบร่วมกัน ทว่าการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นยังคงเผชิญข้อจำกัด ทั้งโครงสร้างอำนาจเดิม วัฒนธรรมอุปถัมภ์ และความตระหนักรู้ของประชาชน ทำให้ความท้าทายสำคัญคือการยกระดับการมีส่วนร่วมให้เป็นการขับเคลื่อนที่สร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงพิธีการตามกฎหมาย จากการศึกษาพบว่า เครือข่ายภาคประชาชนเป็นทุนทางสังคมที่ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติจริง มีบทบาทสำคัญในการเฝ้าระวังการทุจริต เสนอนโยบาย และสร้างค่านิยมสุจริตตามหลักธรรมาภิบาล 6 ประการ โดยมีกระบวนการขับเคลื่อน 3 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การสร้างความตระหนักรู้พื้นฐานเพื่อให้ประชาชนตระหนักในสิทธิ หน้าที่ และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความรู้สึกรับผิดชอบพื้นที่ ต่อด้วยการใช้เครื่องมือทางสังคมและความร่วมมือผ่านเวทีประชาคม สื่อสังคมออนไลน์ และการสร้างความร่วมมือเชิงหุ้นส่วนระหว่างรัฐกับประชาชนเพื่อแก้ปัญหาอย่างตรงจุด และสุดท้ายคือความยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของเยาวชนเพื่อสร้างความมั่นคงระยะยาวผ่านการสืบทอดเจตนารมณ์ การพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ และโครงการจิตอาสา ซึ่งท้ายที่สุดแล้วพลังเครือข่ายภาคประชาชนเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นกลไกตรวจสอบความโปร่งใสและเป็นโรงเรียนประชาธิปไตยที่ช่วยบ่มเพาะจิตสาธารณะ เสริมสร้างความเข้มแข็ง

คำสำคัญ : เครือข่ายภาคประชาชน; ธรรมาภิบาลท้องถิ่น; การกระจายอำนาจ

Abstract

This study examines local operational guidelines, success factors, and area-specific obstacles to synthesize recommendations for developing grassroots democracy in Thai society. Shifts in the socio-economic context have transformed the state-citizen relationship from one-way directives to an inclusive model where all sectors collaborate on planning, implementation, and shared responsibility. However, local decentralization still faces constraints-such as entrenched power structures, patronage culture, and varying levels of public awareness-making the key challenge one of elevating participation into a genuine driver of change rather than a mere legal formality. The study reveals that civil society networks serve as vital social capital, bridging the gap between policy and practice. They play a crucial role in monitoring corruption, proposing policies, and fostering values of integrity aligned with the six principles of good governance. This process involves three key stages: first, building foundational awareness regarding rights, duties, and access to information to instill a sense of local ownership; second, utilizing social tools and collaborative platforms-such as community forums, social media, and state-citizen partnerships-to address issues effectively; and third, ensuring sustainability and youth engagement to secure long-term stability through the continuity of shared goals, the development of new-generation leaders, and volunteer initiatives. Ultimately, these civil society networks function as mechanisms for transparency and as schools of democracy that cultivate civic-mindedness and strengthen the community. and drive Thai society towards sustainable growth based on equality and justice.

Keywords: Civil Society Networks; Local Governance; Decentralization

บทนำ

การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาและการขับเคลื่อนสังคมในยุคปัจจุบัน จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายสาขาวิชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการเมืองการปกครองและการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมไทยในระดับฐานราก การเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ส่งผลให้รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนเริ่มปรับเปลี่ยนไปจากเดิม จากการที่ภาครัฐเป็นผู้กำหนดและสั่งการฝ่ายเดียว ไปสู่การเปิดพื้นที่ให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีบทบาทร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบต่อการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น การทำความเข้าใจถึงพลวัตดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญยิ่งในการวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางขับเคลื่อนสังคม (ชูศักดิ์ เทียงตรง, 2520)

ในส่วนของการสร้างการบริหารราชการแผ่นดินของไทย การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นกลไกสำคัญที่มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างรวดเร็วและตรงจุด (โกวิทย์ พวงงาม, 2553) การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะดำเนินภารกิจให้บรรลุผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของการกระจายอำนาจได้นั้น ไม่สามารถพึ่งพาเฉพาะกลไกของภาครัฐหรือผู้บริหารท้องถิ่นเพียงลำพังได้ หากแต่ต้องอาศัยการตรวจสอบ ถ่วงดุล และการมีส่วนร่วมอย่าง จากภาคประชาชน ซึ่งถือเป็นเจ้าของพื้นที่และผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง ปัญหาความท้าทายในปัจจุบันจึงอยู่ที่ว่า เราจะอย่างไรให้กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่เป็นเพียงแค่พิธีการตามกฎหมาย แต่สามารถยกระดับไปสู่การขับเคลื่อนที่มีพลังและสร้างการเปลี่ยนแปลง (ธีรยุทธ บุญมี, 2541)

เมื่อพิจารณาถึงหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งประกอบด้วยหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า จะพบว่าเป็นกรอบแนวคิดสากลที่ถูกนำมาใช้เป็นบรรทัดฐานในการประเมินประสิทธิภาพการทำงานของภาครัฐมาอย่างยาวนาน ทว่าในบริบทของท้องถิ่นไทย การนำหลักธรรมาภิบาลเหล่านี้ไปปฏิบัติจริงมักเผชิญกับอุปสรรคและข้อจำกัดหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาโครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิม วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอุปถัมภ์ หรือแม้กระทั่งความตระหนักรู้ของประชาชนในสิทธิและหน้าที่ของตนเอง การศึกษาถึงบทบาทของเครือข่ายภาคประชาชนจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสะท้อนภาพความจริง และเป็นสะพานเชื่อมระหว่างนโยบาย กระดาษกับการปฏิบัติจริงในพื้นที่ (วรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2545)

เครือข่ายภาคประชาชนถือเป็นรูปหนึ่ง ของทุนทางสังคมที่มีศักยภาพสูงในการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นการเฝ้าระวังการทุจริต การเสนอแนะนโยบายท้องถิ่น หรือการสร้างค่านิยมสุจริตให้เกิดขึ้นในชุมชน การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายช่วยลดข้อจำกัดของปัจเจกบุคคล และเพิ่มอำนาจต่อรองในการเจรจากับผู้มีอำนาจรัฐในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม การก่อและการดำรงอยู่ของเครือข่ายภาคประชาชนเหล่านี้ ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ การสร้างความไว้วางใจ และการบริหารจัดการภายในกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและได้รับการยอมรับจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในสังคม (อรทัย ก๊กผล, 2552)

ดังนั้น บทความฉบับนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายภาคประชาชนในการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลท้องถิ่น โดยเจาะลึกถึงแนวทางการดำเนินงาน ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ เพื่อสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม ซึ่งคาดว่าจะประโยชน์ต่อทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ และนักวิชาการที่สนใจในการพัฒนาประชาธิปไตยระดับท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมไทยให้มีความโปร่งใส เที่ยงธรรม และเติบโตอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม

การวิเคราะห์ธรรมาภิบาลท้องถิ่น

การวิเคราะห์ธรรมาภิบาลท้องถิ่นถือเป็นหัวใจสำคัญในการทำความเข้าใจพลวัตการเมืองและการบริหารกิจการบ้านเมืองในระดับฐานรากของสังคมไทย ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในการบริหารจัดการท้องถิ่นของตนเอง การศึกษานี้ไม่ได้มองเพียงแค่โครงสร้างตามกฎหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ ผ่านการบูรณาการแนวคิดรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และทฤษฎีการมีส่วนร่วม เพื่อประเมินว่าการใช้อำนาจรัฐในระดับท้องถิ่นสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริงหรือไม่ ตลอดจนตรวจสอบว่ากลไกการบริหารจัดการต่างๆ เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีหรือเผชิญกับข้อจำกัดใดบ้างในทางปฏิบัติ ในมิติของการขับเคลื่อนและการตรวจสอบ การวิเคราะห์ธรรมาภิบาลท้องถิ่นมักให้ความสำคัญกับหลักการพื้นฐาน 6 ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ซึ่งหลักการเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือและกรอบประเมินสถานการณ์การทำงานของท้องถิ่น (สัฎยา ขาวหมื่นไวย และคณะ, 2569) หากท้องถิ่นใดมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้างหรือการใช้งบประมาณอย่างโปร่งใส ท้องถิ่นนั้นย่อมมีความเข้มแข็งและลดโอกาสเกิดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันลงได้มาก (วุฒิสาร ตันไชย, 2555) ในทางตรงกันข้าม หากท้องถิ่นใดยังคงยึดติดกับโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์หรือวัฒนธรรมการเมืองแบบอุปถัมภ์ การปฏิบัติงานย่อมขาดความโปร่งใสและสร้างความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาพื้นที่

การวิเคราะห์ธรรมาภิบาลท้องถิ่นยังต้องพิจารณาถึงบทบาทของทุนทางสังคม และเครือข่ายภาคประชาชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการถ่วงดุลอำนาจและการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะจากฐานรากประชาชนและผู้นำชุมชนที่มีจิตสาธารณะมักรวมตัวกันเพื่อเฝ้าระวังปัญหาและสะท้อนความเดือดร้อนไปยังผู้บริหารท้องถิ่น การสร้างกระบวนการเรียนรู้และการเปิดพื้นที่ที่กลางในการเจรจาระหว่างรัฐกับประชาชนจึงเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน การศึกษาในนี้จึงช่วยชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการพัฒนาท้องถิ่นไม่สามารถพึ่งพิงภาครัฐเพียงฝ่ายเดียวได้ แต่ต้องอาศัยพลังการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและตระหนักรู้ในสิทธิหน้าที่ของพลเมือง เพื่อขับเคลื่อนสังคมไทยให้ก้าวไปสู่ประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพและเติบโต (พระราชญาณวิสิฐ, 2548)

กลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายภาคประชาชน

การขับเคลื่อนของเครือข่ายภาคประชาชนถือเป็นหัวใจสำคัญในระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยมีรากฐานมาจากความตระหนักรู้ของคนในชุมชนที่ลุกขึ้นมาสนใจปัญหาและความเป็นไปของท้องถิ่นตนเอง แทนที่จะรอคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐหรือผู้มีอำนาจแต่เพียงฝ่ายเดียว การรวมตัวกันของประชาชนเริ่มต้นจากกลุ่มเล็กๆ ที่มีความห่วงใยร่วมกัน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม การบริหารงบประมาณที่ไม่โปร่งใส หรือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่ตอบโจทย์ความต้องการของพื้นที่ ผ่านกระบวนการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชีวิตประจำวัน จนเกิดเป็นความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน และพัฒนาไปสู่การจัดตั้งเป็นเครือข่ายภาคที่มีโครงสร้างและการทำงานอย่างเป็นระบบ ในขั้นตอนของการปฏิบัติการ เครือข่ายภาคประชาชนมักอาศัยกลไกทางสังคมที่หลากหลายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะให้เกิดผลเป็นรูปธรรม เครื่องมือสำคัญได้แก่ การจัดเวทีประชาคมท้องถิ่น การเปิดพื้นที่สาธารณะให้ประชาชนทุกกลุ่มได้แสดงความคิดเห็น การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อกระจายข้อมูลข่าวสารและสร้างความตระหนักรู้ในวงกว้าง รวมถึงการทำงานร่วมกับนักวิชาการหรือองค์กรพัฒนาเอกชนในการรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการตรวจสอบการทำงานและการใช้งบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ (Ekakul, T, 2008)

นอกจากบทบาทในการตรวจสอบและถ่วงดุลแล้ว กลไกการขับเคลื่อนที่ทรงพลังในยุคปัจจุบันยังเน้นการสร้างความร่วมมือเชิงหุ้นส่วนระหว่างประชาชนกับภาครัฐ แทนที่จะเลือกใช้วิธีการเผชิญหน้าหรือความขัดแย้ง เครือข่ายภาคประชาชนเลือกที่จะเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมประเมินผลโครงการพัฒนาต่างๆ ผ่านการส่งตัวแทนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการชุมชน หรือการเสนอแนะนโยบายสาธารณะที่สะท้อนความต้องการที่แท้จริงของประชาชนรากหญ้า ซึ่งแนวทางนี้ช่วยลดช่องว่างความขัดแย้งและสร้างบรรยากาศของการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวมการขับเคลื่อนของเครือข่ายภาคประชาชนในทางปฏิบัตินั้นไม่ได้ราบรื่นเสมอไป มักจะต้องเผชิญกับอุปสรรคและความท้าทายเชิงโครงสร้าง ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึก ข้อจำกัดทางกฎหมาย หรือปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรและงบประมาณในการดำเนินกิจการ เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดเหล่านี้ เครือข่ายจึงจำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกันภายในกลุ่ม มีระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใส เปิดกว้าง และยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล ตลอดจนการเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทและเรียนรู้กระบวนการทำงาน เพื่อส่งต่อเจตนารมณ์ในการพัฒนาสังคมจากรุ่นสู่รุ่น (ชำนาญ จันทรเรือง, 2549)

กลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายภาคประชาชนไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่การตรวจสอบความโปร่งใสในระดับท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นโรงเรียนประชาธิปไตยภาคประชาชนที่ช่วยบ่มเพาะจิตสาธารณะ สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้เติบโตอย่างยั่งยืน การที่ภาครัฐเปิดพื้นที่และให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง (ชำนาญ ชูเที่ยง และคณะ, 2556) จะยิ่งช่วยเสริมพลังให้เครือข่ายเหล่านี้

กลายเป็นฟันเฟืองชิ้นสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไทยให้ก้าวไปข้างหน้าบนพื้นฐานของความเสมอภาค ความยุติธรรม และธรรมาภิบาล แบ่งออกเป็น 3 โครงสร้างใหญ่ ๆ ดังนี้

การรวมตัวและสร้างความตระหนักรู้ในระดับฐานราก

การขับเคลื่อนของเครือข่ายภาคประชาชนในท้องถิ่นไม่ได้เกิดขึ้นจากความบังเอิญ หากแต่มีจุดเริ่มต้นจากการรวมตัวกันของคนในชุมชนที่มีความห่วงใยต่อปัญหาและทิศทางของบ้านเมืองตนเอง โดยมีแกนนำชุมชนหรือปัญญาชนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมผู้คนเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างพื้นที่พูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาที่ทุกคนกำลังเผชิญอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม การใช้งบประมาณท้องถิ่นที่ไม่โปร่งใส หรือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่ตอบโจทย์ความต้องการที่แท้จริง กระบวนการในระยะเริ่มต้นนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างความตระหนักรู้ให้ประชาชนตระหนักว่าพวกเขามีสิทธิและเสียงในการกำหนดอนาคตของชุมชนตนเอง ไม่ใช่เพียงแครอคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐฝ่ายเดียว เมื่อผู้คนเริ่มตระหนักรู้ถึงสิทธิหน้าที่ของตนเอง ความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ก็จะบังเกิดตามมา ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงชั้นดีในการก่อรูปกลุ่มก้อนทางสังคมที่พร้อมจะก้าวไปสู่การทํากิจกรรมสาธารณะร่วมกัน

การใช้เครื่องมือทางสังคมและการสร้างความร่วมมือเชิงหุ้นส่วน

เมื่อเครือข่ายภาคประชาชนมีความเหนียวแน่นในระดับหนึ่งแล้ว กลไกการขับเคลื่อนจะถูกยกระดับผ่านการใช้เครื่องมือทางสังคมที่หลากหลายเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรม เครื่องมือเหล่านี้อาศัยทั้งเวทีประชาคมท้องถิ่น การจัดเวทีสาธารณะเพื่อรับฟังความคิดเห็น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการกระจายข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนหรือนักวิชาการในการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อตรวจสอบการใช้งบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สิ่งสำคัญคือเครือข่ายยุคใหม่มักหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าหรือความขัดแย้งรุนแรง แต่จะเลือกใช้แนวทางความร่วมมือเชิงหุ้นส่วน ทำงานคู่ขนานไปกับผู้นำท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐ ผ่านการส่งเสียงสะท้อนข้อเสนอแนะ นับเป็นตัวคณะกรรมการตรวจสอบ หรือร่วมวางแผนพัฒนาท้องถิ่นตั้งแต่นั้น เพื่อให้มั่นใจว่าโครงการต่างๆ จะโปร่งใส คำนึงถึง และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนในชุมชน

การสร้างคามยั่งยืนและการก้าวข้ามอุปสรรคเชิงโครงสร้าง

แม้ว่ากลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายภาคประชาชนจะดำเนินไปอย่างแข็งแกร่งเพียงใด แต่ในความเป็นจริงมักต้องเผชิญกับอุปสรรคเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึก การจะรักษาความยั่งยืนของเครือข่ายไว้ได้จึงต้องอาศัยการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและการบริหารจัดการภายในกลุ่มที่มีธรรมาภิบาล โปร่งใส และเปิดกว้างให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมตัดสินใจร่วมกัน นอกจากนี้ การขยายแนวร่วมไปยังกลุ่มคนรุ่นใหม่และการสร้างเครือข่ายพันธมิตรกับพื้นที่ใกล้เคียง จะช่วยเพิ่มน้ำหนักและอำนาจต่อรองในการเจรจากับผู้มีอำนาจรัฐได้ดียิ่งขึ้น ท้ายที่สุดแล้ว กลไกของภาคประชาชนที่เข้มแข็งจะไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นตาข่ายคอยตรวจสอบความโปร่งใสในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพื่อขับเคลื่อนสังคมไทยให้ก้าวหน้าไปพร้อมกันอย่างมั่นคง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 เส้นทางขับเคลื่อนท้องถิ่นด้วยพลังเครือข่ายภาคพลเมือง

การพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่นและการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สังคมไทย ไม่สามารถอาศัยเพียงกลไกของภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวได้ หากแต่ต้องอาศัยการบูรณาการพลังและความร่วมมือจากภาคประชาชน โดยภาพรวมของกระบวนการขับเคลื่อนดังกล่าวสามารถจำแนกออกเป็น 3 ขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

การสร้างความตระหนักรู้พื้นฐาน ถือเป็นจุดตั้งต้นที่สำคัญ ซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนเกิดการรับรู้สิทธิและหน้าที่ของตนเอง พร้อมทั้งมีความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนตระหนักว่าตนเองคือผู้มีส่วนได้เสียและเป็นเจ้าของพื้นที่

พื้นฐานทางความคิดมีความพร้อมแล้ว กระบวนการจึงก้าวสู่ ขั้นที่ 2: เครื่องมือทางสังคมและความร่วมมือ ซึ่งเป็นการนำเอาเครื่องมือและกลไกต่างๆ มาปฏิบัติจริง ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การใช้กลไกประชาธิปไตยในท้องถิ่น ตลอดจนการสร้างความร่วมมือเชิงหุ้นส่วนระหว่างภาครัฐและประชาชน เพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างตรงจุด

เพื่อให้การพัฒนาเกิดความมั่นคงในระยะยาว จึงต้องอาศัย ขั้นที่ 3: ความยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของเยาวชน ผ่านการสืบทอดเจตนารมณ์ที่ดีจากคนรุ่นก่อน การสร้างและพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ให้เข้ามามีบทบาท รวมถึงการขับเคลื่อนผ่านโครงการจิตอาสาเพื่อท้องถิ่น ซึ่งองค์ประกอบ

เหล่านี้จะทำหน้าที่หล่อหลอมให้เครือข่ายภาคพลเมืองมีความเข้มแข็ง และเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยระดับท้องถิ่นให้เติบโต

สรุป

การพัฒนาและการขับเคลื่อนสังคมไทยในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายสาขาวิชา โดยเฉพาะมิติการเมืองการปกครองและการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งในระดับฐานราก จากการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนปรับเปลี่ยนจากการที่ภาครัฐเป็นผู้สั่งการฝ่ายเดียว ไปสู่การเปิดพื้นที่ให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบต่อการพัฒนาท้องถิ่น

โครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินและการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างรวดเร็ว ทว่าการดำเนินการกิจให้บรรลุผลสำเร็จไม่สามารถพึ่งพากลไกของภาครัฐเพียงลำพังได้ หากแต่ต้องอาศัยการตรวจสอบ ถ่วงดุล และการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ ปัญหาความท้าทายจึงอยู่ที่การยกระดับกลไกการมีส่วนร่วมไม่ให้เป็นเพียงพิธีการตามกฎหมาย แต่เป็นการขับเคลื่อนที่มีพลังและสร้างการเปลี่ยนแปลง

เมื่อพิจารณาหลักธรรมาภิบาล 6 ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ซึ่งเป็นกรอบประเมินประสิทธิภาพการทำงานของภาครัฐ พบว่าในบริบทท้องถิ่นไทยมักเผชิญอุปสรรค เช่น โครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิม วัฒนธรรมอุปถัมภ์ และความตระหนักรู้ของประชาชน บทบาทของ เครือข่ายภาคประชาชน จึงเข้ามาทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติจริง ถือเป็นทุนทางสังคมที่มีศักยภาพในการเฝ้าระวังการทุจริต เสนอนโยบาย และสร้างค่านิยมสุจริตในชุมชน

กระบวนการขับเคลื่อนของเครือข่ายภาคประชาชนตาม เส้นทางขับเคลื่อนท้องถิ่นด้วยพลังเครือข่ายภาคพลเมือง สามารถสรุปเป็น 3 ขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

การสร้างความรู้คู่พื้นฐาน เป็นจุดเริ่มต้นที่มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักรู้สิทธิและหน้าที่ของตนเอง สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่และมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของชุมชนเครื่องมือทางสังคมและความร่วมมือ เป็นการนำเครื่องมือต่างๆ มาปฏิบัติจริง เช่น การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ใช้อกลไกประชาธิปไตย และสร้างความร่วมมือเชิงหุ้นส่วนระหว่างภาครัฐกับประชาชน เพื่อร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุดความยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของเยาวชน เป็นการสร้างความมั่นคงในระยะยาวผ่านการสืบทอดเจตนารมณ์ การสร้างและพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ รวมถึงการดำเนินโครงการจิตอาสาเพื่อท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- ชำนาญ จันทรเรือง. (2549). *การกระจายอำนาจที่แท้จริงเป็นอย่างไร*. กรุงเทพฯ: ประชาไทย.
- ชำนาญ ชูเที่ยง และคณะ. (2556). *การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นภายใต้กระบวนการทศวรรษการปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่*. วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 6(4), 297-308.
- ชูศักดิ์ เพียตรงง . (2520). *การบริหารการปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2541). *แนวคิดและวาทะกรรมว่าด้วยรัฐธรรมนูญแห่งชาติ*. ในการประชุมทางวิชาการเนื่องในวาระครบรอบ 50 ปีคณะรัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรศักดิ์ อูวรรณโณ. (2545). *ธรรมาภิบาลในองค์กรอิสระ*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- พระราชญาณวิสิฐ. (2548). *หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชัยมงคลพริ้นติ้ง.
- วุฒิสาร ตันไชย. (2555). *การสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ*. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 10(1), 5-28.
- สัณญา ขาวหมื่นไวย และคณะ. (2569). *วัฏจักรอำนาจการเมืองท้องถิ่นกับธรรมาภิบาลที่ถูกกัดกิน*. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 24(1), 128-148.
- อรทัย กักพล. (2552). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: จรัญสนิทางค์การพิมพ์.
- Ekakul, T. (2008). *perational Research*. Ubon Ratchathani: Yongsawat Inter Group Co., Ltd.